

Pogovor z mag. Renato Zupanc Grom je vodila **dr. Zora Rutar Ilc**

OKOLIŠČINE, V KATERIH PRAVICE ENEGA POSEGAJO V PRAVICE DRUGEGA, ROJEVAJO DILEME IN STISKE

Skladnost med besedami in dejanji

*Situations in Which Human Rights Conflict Lead to Dilemmas and Complications
Actions Versus Words*

O integriteti v šoli smo se pogovarjali z mag. Renato Zupanc Grom iz Zavoda RS za šolstvo, ki je svoje bogate izkušnje na področju vzgoje in izobraževanja zaokrožila z izkušnjami ravnanja na eni od srednjih strokovnih in poklicnih šol, ravnanja na osnovni šoli ter z izkušnjo dela na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport.

Integriteta je tako zelo pomembna za vzgojo in izobraževanje oziroma za šolski prostor, vendar je malo poznana in uveljavljena ...

► Zadnja leta resnično veliko bolj pogosto govorimo o integriteti, kot smo bili navajeni v preteklosti. Imeti integriteto, ni samo po sebi umevno. Dejstvo je, da spremembe na področju etike, morale, vrednot vedno zahtevajo čas in družbeni konsenz. Vprašanja profesionalne odgovornosti šole in vprašanja etičnega ravnanja spadajo v odgovornost vseh zaposlenih v šolstvu, odgovornost vsakega izmed nas, odgovornost na vseh nivojih. Da gre za zelo pomembno področje, priča tudi zapis v našem krovnem zakonu, ZOFVI, ki v 2. členu določa, da je eden od ciljev vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji prav spodbujanje zavesti o integriteti posameznika. Leta 2016 je bil dodan še 2. a člen z zapisom, da je cilj vzgoje in izobraževanja v vrtcih, šolah in drugih zavodih za otroke s posebnimi potrebami, da se zagotovi varno in spodbudno učno okolje.

► mag. Renata Zupanc Grom

Odločili smo se, da je poslanstvo šole v Sloveniji kot tudi odgovornost vseh deležnikov, vključenih v ta podsystem družbe, da soustvarjajo varno in vzpodbudno učno okolje za vse: otroke, učence, dijake, zaposlene v šoli, starše idr. To se kaže tudi v spodbujanju zavesti o integriteti posameznika na vseh nivojih.

Ko pogledamo zapise vizij nekaterih naših šol in vrtcev, dostopne na njihovih spletnih straneh in dokumentih, vidimo, da je v osnovi **cilj in temelj poslanstva naših vzgojno-izobraževalnih organizacij zagotavljanje pravičnosti in enakih možnosti.**

Zagotavljanje enakih možnosti se veže na pravičnost v smislu, da učen-

cem, dijakom in otrokom nudimo enake možnosti, da poskrbimo za diferenciran in individualen pristop, kadar to potrebujejo. Treba je ustvarjati pogoje za pozitivno diskriminacijo, ta pa pogostokrat terja veliko pedagoškega razmisleka in strokovnih rešitev strokovnih delavcev znotraj kolektiva.

Dejstvo je, da ne le učenci, temveč tudi zaposleni v šolah prinašajo v kolektive svoje različne vrednote, različna prepričanja, stališča, včasih tudi predsodke. Zato je nujno, da o skupnih vrednotah ne ugibamo, temveč jih oblikujemo, omogočimo vsem, da jih soustvarjajo, da o njih vedno znova razpravljamo in jih obnavljamo, da gradimo skupen konsenz. Kultura šole se kaže predvsem v tem, kako ravnamo zaposleni, kako se odzivamo na dogodke v trenutkih »resnice«, ko delujemo znotraj naših rutin. Trenutek resnice pravim tudi zato, ker so naša ravnanja, ki razkrivajo naša stališča, vidna našim otrokom, učencem, dijakom in študentom, pa če si mi to želimo ali ne. Če na primer učencem prepovemo prinašanje hrane v razred ali uporabo mobilnih telefonov, to velja tudi za strokovne delavce. Učitelj, ki dosledno navaja učence na točnost in ne dopušča zamujanja, mora k pouku prihajati točno.

Ko šola zapiše, da zaposleni zagotavljajo enakopravnost vseh in spoštovanje različnosti, to pomeni, da to mora tudi živeti. To mora dokazati predvsem takrat, ko se otroci in učenci med seboj razlikujejo (social-

no-kulturne, verske, etične, jezikovne in druge razlike).

Kadar učitelj na primer v jutranjem krogu, ko otroci pripovedujejo svoje zgodbe in opisujejo izkušnje, otroku priseljencu ali otroku, ki ima težave na govornem področju, ne omogoči, da je slišan, dela razlike. Ne poskrbi, da se vsi počutijo sprejete. Ravnatelj, ki na primer pusti pred vrati čakati starše romskega otroka dlje kot druge starše, kaže nespoštovanje. Ne poskrbi, da se vsi počutijo sprejete.

Če govorimo, da je integracija naše temeljno načelo, potem moramo skrbeti, da se vsi počutijo sprejeti in jim zagotoviti spodbudno učno okolje.

Dobro je, da se o integriteti čim več pogovarjamo, na vseh nivojih. Tudi z našimi učenci. Veliko je definicij integritete – najbolj preprosta se mi zdi opredelitev, da **je integriteta skladnost med besedami in dejanji**. Skladnost med tem, kar smo sporočili skozi vizijo, saj prek vizije komuniciramo s preostalimi deležniki, in našimi dejanji.

Najslabše je, če obljubimo, da bomo poskrbeli za dobro počutje, varnost in sprejetost vseh učencev in potem na tem ne delamo. Če na naši šoli velja ničelna toleranca do nasilja, to ne pomeni, da ne bo konfliktov ali nasilja med učenci, pomeni pa, da jih bomo takoj in ustrezno reševali. Pomeni, da se vsak strokovni delavec, takoj ko zazna problem, ustrezno strokovno odzove.

Poziv k vključevanju, k enakopravnosti je močno povezan z integriteto. Kako so v sistemu vzgoje in izobraževanja razporejene vloge, odgovornosti in vpliv spodbujanja zavesti o tem, kaj je integriteta?

► Menim, da smo vsi, ki smo vključeni v sistem vzgoje in izobraževanja na različnih področjih, odgovorni na različne načine. Odgovornost sega od pristojnega ministrstva, do fakultet, ki izobražujejo učitelje, zavodov, ki usposablja strokovne delavce, do ravnateljev in zaposlenih na šolah in vrtcih. Odgovornost ravnatelja na šoli je največkrat omenjena. Rekli bi, da je odgovoren za vse. Njegova odgovornost za delo drugih izhaja iz dejstva, da je pedagoški vodja, je prvi med enakimi, vodi šolski

kolektiv. Čeprav velikokrat slišimo mnenja, da šole, učitelji in vzgojitelji nimajo avtonomije, ker da jim je vse predpisano, v resnici temu ni tako. Avtonomije imamo prav toliko, kolikor smo kompetentni, kolikor pri svojih odločitvah delujemo strokovno, etično, skladno in zakonito.

Organizacijska kultura šole je področje, ki bi mu bilo treba v šolskih zbornicah posvetiti veliko več pozornosti, predvsem takrat, kadar prihaja do dilem. Okoliščine, kadar pravice enega posegajo v pravice drugega posameznika ali drugih posameznikov, rojevajo dileme in stiske. Dileme bodo vedno prisotne in z njimi ni nič narobe. Narobe je, če se o njih ne pogovarjamo strokovno.

Učitelj se dnevno sreča s številnimi dogodki, ko se je treba izjemno hitro odločiti. Treba se je odzvati hitro in pravilno. Takrat je dobro, da je učitelj opolnomočen, da je strokoven, da pozna protokole in dogovore, ki veljajo na šoli.

Ali lahko izpostavimo kak primer konflikta vrednot in iz tega izhajajočih dilem o pravilnem ravnanju?

► Na žalost demokracije še vedno ne razumemo vsi na pravi način. Še vedno je prisoten pogled na demokracijo s »plašnicami«, kjer vidimo le svoje potrebe in svoje želje. Moteče je, kadar v ospredju ni zavedanje, da se pravica enega konča tam, kjer se začne pravica drugega.

Zaposleni na šoli morajo poznati in upoštevati ne le šolsko, temveč tudi drugo zakonodajo, ki ne nazadnje določa obsege in področja posameznih pravic. Šola mora varovati pravice otrok in vseh drugih notranjih deležnikov. V šolskem prostoru se pogosto zgodi, da so različne pravice posameznikov v koliziji.

Na primer pravica polnoletnega dijaka in njegovih staršev. Dijak, ki zaključuje poklicno tehniško izobraževanje, je lahko star 19 ali celo 20 let. Po eni strani mu je družba priznala polnoletnost, po drugi strani pa se izobražuje na srednji šoli, zato se mora sprijazniti s pravico staršev do informiranosti o njegovih rezultatih in učenem uspehu. Razumeti mora, čeprav je že polnoleten in ima že

volilno pravico, da je tudi v njegovem interesu, da se ohrani sodelovanje med dijakom, šolo in starši.

Imamo tudi primere iz časa izobraževanja na daljavo. Učenec naj ne uporablja elektronske pošte in naj ne vstopa v družabna omrežja (npr. Facebook), dokler ni star 12 let. Prav tako učence opozarjamo, da morajo biti previdni in poskrbeti za varnost pri uporabi interneta, opozarjamo, da naj ne preživljajo preveč časa pred televizijo, računalnikom, pametnimi telefoni. V času izobraževanja na daljavo pa je bila pravica do izobraževanja pomembnejša od drugih pravic, vezanih za uporabo interneta.

Podobno se je zgodilo pri ukrepu o nošenju mask razredu. Nekateri starši niso bili pripravljeni sprejeti ukrepa, kar so sporočili burno skozi proteste pred vhodom v šolo. Starši so zahtevali, da mlajši učenci ne nosijo mask. Za mlajše otroke je zelo pomembno, da vidijo celotni obraz učitelja/vzgojitelja, da vidijo polno obrazno mimiko, enako kadar gre za pouk tujega jezika ali za otroke s posebnimi potrebami. Po drugi strani pa imamo vsi pravico do varnosti, do zdravja. Tehtanje med pravicami je vedno izjemno kompleksno in težko vprašanje za vse vključene in za odločevalce v sistemu vzgoje in izobraževanja.

Morda je najpogostejši primer iz razreda, ko učenec izrazito moti pouk ali je nasilen do sošolcev, mogoče celo do učitelja. Soočimo se na eni strani s pravico do izobraževanja omenjenega učenca in vseh preostalih otrok v oddelku in šoli. Do paradoksalnih situacij prihaja, kadar na šoli ni dogovora o tem, kako ravnati v primeru medvrstniškega nasilja, kako uresničiti načelo ničelne strpnosti do nasilja, kako se učinkovito odzvati. Kadar se nasilje nadaljuje in se ne ukrepa, se ustvari vtis, da je pravica posameznika tako sveta, da zasenči pravice vseh preostalih. Vedno se v primeru nasilja postavi vprašanje, katera pravica je primarna.

Včasih se je treba odločiti o začasni omejitvi ene pravice z namenom, da se doseže druga. Take odločitve niso enostavne in morajo biti zelo dobro strokovno utemeljene. Nujno je tako odločitev znati tudi pojasniti. So primeri, ko se odločimo, da ni pogajanj. V primeru nasilja je že tako. Prikrivanje

nasilja se nikoli ne izkaže za dobro. Pometanje pod preprogo pomeni le, da nismo ravnali odgovorno. »Balon, ki se napihuje, poči.«

Potrebno je veliko strokovnega premisleka vseh vključenih deležnikov, veliko usklajevanj, pogovora ... Glede na to, da se v šolskem prostoru srečujejo različni deležniki, katere so najpogostejše pasti? Ali so posamezni vzgojno-izobraževalni zavodi oziroma šole zaradi določenih dejavnikov bolj izpostavljeni tovrstnim pritiskom kot drugi?

► Med posameznimi vzgojno-izobraževalnimi zavodi so razlike, ki izhajajo iz različne starosti vpisanih otrok, učencev in dijakov, iz razlik v programih oziroma vzgojno-izobraževanih programih, ki jih izvajajo, različne stopnje vključenosti staršev idr. To ne pomeni, da je nekje pasti več, drugje manj. Pomeni le, da je vključenost (in posledično možen pritisk) staršev v predšolskem obdobju in začetku osnovne šole bistveno večja kot jo zaznavamo kasneje. Pomeni, da so pasti možne povsod, ker so pričakovana različnih deležnikov in interesnih skupin, ki vstopajo v šolski prostor, različna.

V sistemu vzgoje in izobraževanja smo se odločili za integracijo, kar nas obvezuje, da v šolskem prostoru zagotavljamo enake možnosti, ustvarjamo pogoje za varno in spodbudno učno okolje za vse učence, tudi za učence priseljence, učence s posebnimi potrebami, učence drugih etničnih

skupin idr. V šoli se srečujejo starši, ki imajo različne vrednote in različna stališča do pomembnih vprašanj, relevantnih za skupno življenje v šoli. Srečujejo se tudi starši, ki imajo predsodke do posameznih skupin otrok. V šolski prostor vstopajo ljudje, ki imajo v svojem »nahrbtniku« naložene različne vzorce vedenja, različne spomine in izkušnje v zvezi s šolo. Le-te včasih težko pustijo pred vrati šole. Posamezniki iz ranljivih skupin se lahko čutijo prikrajšane, neupoštovane, neenake tudi takrat, ko učitelj naredi vse, da bi v svojem razredu vsem zagotovil enake možnosti, ker to v šoli pričakujejo.

Omenila sem predsodke staršev, da starši izrazijo mnenje, da v razredu, v katerem je njihov otrok, ni prostora za učenca, ki se na primer teže uči ali ne razume slovenskega jezika, prihaja iz drugega kulturnega, nacionalnega ali etičnega okolja oziroma je na kakršen koli način drugačen. Tudi s tem se srečujejo strokovni delavci na šolah. V teh primerih je nujno zagotoviti podporo učiteljem/vzgojiteljicam znotraj šole ali vrtca. Še posebej podporo s strani ravnatelja. Integriteta ravnatelja, integriteta strokovnega delavca se kaže v tem, da ravna strokovno, zakonito in etično. Pomembno je, da stojijo za strokovnimi odločitvami in jih vedno strokovno utemeljijo.

Ena izmed možnih pasti je povezana z mejami med zasebnim in javnim. Vodstvo šole in zaposleni morajo postaviti jasne meje in spoštovati oziroma varovati zaupnost informacij, pridobljenih pri poklicnem

delu. Nujno je vedeti, kje in s kom se lahko pogovarjajo o posameznih vprašanjih, vezanih za šolsko delo. Če ne postavimo meje, se lahko hitro znajdemo pred osebno stisko, kako s prijatelji ali znanci ohraniti dober odnos, hkrati pa zavrniti pogovor o učencu ali sodelavcu.

Strokovnost in etičnost ravnanja zaposlenih na šoli, še posebej kadar se zapletejo v pogovor o konkretnem dogodku v stikih zunaj šolskega prostora, je pred preizkušnjo. Izjemno pomembno je, da se vsi zaposleni (ravnatelj, učitelj, svetovalni delavec, knjižničar, računovodja, hišnik, kuhar, čistilec) zavedajo odgovornosti do varovanja osebnih podatkov in zaupnosti.

V šolski prostor vstopajo tudi osebe, ki pričakujejo samo osebno korist in ne koristi otrok, učencev ali dijakov (na primer turistične agencije, ki ponujajo izlete, ponudniki različnih igrac in gradiv, plačljivih dejavnosti, hitre hrane v neposredni bližini šole). Šola mora poskrbeti za zaščito učencev in njihovih interesov ter zagovarjati strokovne rešitve. Posebno vprašanje je tudi vprašanje odnosa z ustanoviteljem javnega vzgojno-izobraževalnega zavoda. Občine kot ustanovitelji vrtcev in osnovnih šol včasih posegajo v šolski prostor, tudi v tisti del, ki je izključno v domeni pedagoškega dela in spada v avtonomijo šole.

Dostojanstvo učitelja se izraža s strokovno odličnim delom in etičnim ravnanjem.